

Ing. Radmila Šafaříková

Registrace odrůd a ochrana práv k odrůdám

Registrace odrůd a ochrana práv k odrůdám nejsou nové pojmy a základní procesy s nimi spojené jsou zemědělské veřejnosti všeobecně známy.

Nicméně stále se setkáváme, především u uživatelů odrůd zeleninových, okrasných a ovocných druhů, s nepochopením, či nesprávným výkladem zákonných práv a povinností souvisejících s registrací odrůd a ochranou práv k odrůdám.

Ve svém příspěvku se pokusím formou otázek a odpovědí objasnit základní principy obou procesů.

Registrace odrůd

Co je účelem registrace odrůd?

Registrace minimálně v jednom členském státě Evropské unie (EU) je podmínkou pro uznávání a uvádění do oběhu (obchodování) rozmnožovacího materiálu odrůd hospodářsky důležitých zemědělských, zeleninových a ovocných druhů vyjmenovaných ve vyhlášce č. 378/2010 Sb., o stanovení druhového seznamu pěstovaných rostlin, v tzv. druhovém seznamu.

Lze uvádět do oběhu i neregistrované odrůdy?

Ano, v případě odrůd okrasných druhů obchodování není podmíněno jejich registrací, příslušná legislativa ji však umožňuje, lze obchodovat jak s odrůdami, tak i druhy. Volně lze taktéž uvádět do oběhu odrůdy zemědělských, zeleninových a ovocných druhů v druhovém seznamu neuvedené (např. odrůdy pohanky, čočky, majoránky, kopru, cizrny, zimolezu, myrobalánu atd.). Na rozdíl od odrůd okrasných druhů registraci odrůd těchto druhů zákon neumožňuje a lze obchodovat nejen s odrůdami, ale i druhem jako takovým bez označení odrůdou.

Na základě povolení Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského (ÚKZÚZ) je možné v omezeném množství uvádět do oběhu také neregistrované odrůdy zemědělských a zeleninových druhů uvedených v druhovém seznamu, u nichž však byla

Odrůdový pokus s prvosenkami na zkušební stanici Dobřichovice

podána žádost o registraci v některém členském státě EU.

Ve všech uvedených případech je však nutné dodržovat příslušné fytosanitární předpisy EU a České republiky stanovující pro přesuny rostlin a rostlinných produktů na vnitřním trhu EU rostlinolékařské požadavky s ohledem na míru rizika šíření škodlivých organismů, které tyto přesuny představují.

Co jsou to semínkovny?

V souvislosti s oběhem rozmnožovacího materiálu odrůd je vhodné zmínit aktivity tzv. semínkoven, kde lze bezplatně vyměňovat a sdílet osiva bez jakéhokoli omezení. I zde se můžete setkat s neregistrovanými odrůdami. V semínkovně si každý může bezplatně zapůjčit osivo, které potřebuje, s tím, že jej sem po sklizni opět vrátí a nabídne jej ostatním (nebo přinese osivo jiné odrůdy). Podle výkladu zákona tento systém výměny a zapůjčování osiva nelze považovat za uvádění do oběhu, neboť osivo není komerčně využíváno. Činnost semínkoven a v nich nabízené osivo tedy nepodléhá žádné kontrole ze strany státu. Pro uživatele však sdílení

osiv v semínkovnách přináší řadu praktických rizik, o nichž by měli vědět a s nimiž by měli počítat, chtějí-li použít osivo ze semínkovny. Neexistuje záruka druhové ani odrůdové pravosti a kvality nabízeného osiva (klíčivost, čistota, zdravotní stav, choroby přenosné osivem), není jasné, zda odrůda je právně chráněna.

Jaký je právní podklad registrace?

Registraci odrůd upravuje zákon č. 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů (zákon o oběhu osiva a sadby). Jedná se o správní řízení, takže veškeré administrativní úkony jsou řešeny v souladu se zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád. Registraci odrůd provádí ÚKZÚZ.

Jaké jsou podmínky registrace?

Předpokladem registrace je zjištění, že odrůda:

- se zřetelně odlišuje projevem nejméně jednoho morfologického znaku, např. výškou rostliny, barvou plodu, dobou kvetení, od každé jiné odrůdy známé v EU;

Odrůdový pokus s jabloněmi na zkušební stanici ÚKZÚZ Lysce

je uniformní v projevu znaků; je stálá a zůstává beze změny při opakovaném množení; má užitnou hodnotu – přínos pro pěstování, při kterém se zohledňuje například výnos, ranost, odolnost vůči chorobám, technologické parametry apod.; užitná hodnota se posuzuje jen u odrůd zemědělských druhů;

má zajištěno udržovací šlechtění odrůdy;

má vhodný název; základním požadavkem je stejný název pro jednu a tutéž odrůdu ve všech členských státech EU a Unie pro ochranu nových odrůd (akceptováno právo přednosti), dále se posuzuje např. nezaměnitelnost, uvádění v omyl, vhodnost z pohledu etického atd. Dlouhlost, uniformita, stálost a užitná hodnota se zjišťují v polních a laboratorních zkouškách na pracovištích ÚZÚ i na smluvních lokalitách mimo ÚZÚ. Proces registrace odrůd zemědělských, zeleninových a okrasných druhů trvá jeden až tři roky v závislosti na plodině a pět až sedm let trvalých kultur.

S rozvojem biomolekulárních technologií často kladen dotaz, zda posouzení shody odrůd na základě analýzy DNA. Podle současné legislativy samotné výsledky DNA analýzy nejsou dostačující pro vy-

dání rozhodnutí o registraci. DNA markery však mohou být v procesu zkoušení využity jako podpůrný argument například při vyhledávání podobných odrůd a verifikaci odrůd.

Co je výstupem registračního řízení?

Při splnění zákonných podmínek ÚZÚ vydá rozhodnutí o registraci odrůdy a zapíše odrůdu do Státní odrůdové knihy. Ve Státní odrůdové knize jsou uvedeny pouze základní administrativní údaje, jako jsou název odrůdy, název druhu, žadatel o registraci, udržovatel odrůdy data podání žádosti a datum rozhodnutí o registraci, či ukončení registrace, typ odrůdy, popřípadě genetická modifikace a velmi stručný popis odrůdy. Do konce roku 2016 byla kniha vedena ručně a všechny její svazky od roku 1951 jsou archivovány. Od roku 2017 je Státní odrůdová kniha vedena pouze elektronicky. Registrované odrůdy zapsané ve Státní odrůdové knize jsou jednou ročně publikovány v Seznamu registrovaných odrůd (dříve Seznam povolených odrůd). Aktuální stav lze sledovat v on-line databázi odrůd. Náhled do Státní odrůdové knihy Seznam registrovaných odrůd a databáze odrůd jsou veřejně přístupné na webové stránce ÚZÚ www.ukzuz.cz v adresáři „Odrůdy“.

Výstupem registračního řízení je také úřední popis odrůdy, který slouží k identifikaci odrůdy především pro účely uznávacího řízení. Tento popis není publikován, ale v odůvodněných případech jej lze získat na vyžádání.

Odrůdy jsou registrovány na deset let, v případě trvalých druhů na 25 až 30 let. Registraci lze opětovně prodloužit na další období.

Co jsou to evropské společné katalogy odrůd?

Společné katalogy odrůd jsou seznamy odrůd, s jejichž rozmnožovacím materiálem lze obchodovat a uznávat ho ve všech členských státech EU. Katalogy jsou sestavovány a udržovány Evropskou komisí na základě informací jednotlivých členských států. Seřazení takovýchto seznamů umožňuje implementaci jednotné evropské legislativy do národní legislativy jednotlivých členských států. S ohledem na poměrně rozsáhlou agendu je mezi národní registrací a publikováním ve společných katalozích dvou- až tříměsíční prodleva.

V Úředním věstníku Evropské komise jsou publikována úplná vydání Společného katalogu odrůd druhů zemědělských rostlin, Společného katalogu odrůd druhů zelenin zahrnující stavy ke konci kalendářního roku a dále pravidelné aktualizace v průběhu roku.

Současně je k dispozici i on-line databáze. Registrované odrůdy ovocných druhů lze najít v databázi FRUMATIS, která je legislativně zavedena od 1. 1. 2017. Obsahuje nejen seznam registrovaných odrůd včetně jejich nejčastěji používaných synonym, ale i odrůd právně chráněných. Uvedené dokumenty a databáze jsou přístupné na webové stránce Evropské komise v adresáři https://ec.europa.eu/food/plant/plant_propagation_material. Odkaz na evropské databáze je umístěn i na webové stránce ÚZÚ v adresáři „Odrůdy“.

Ochrana práv k odrůdám

Co je podstatou ochrany práv k odrůdě?

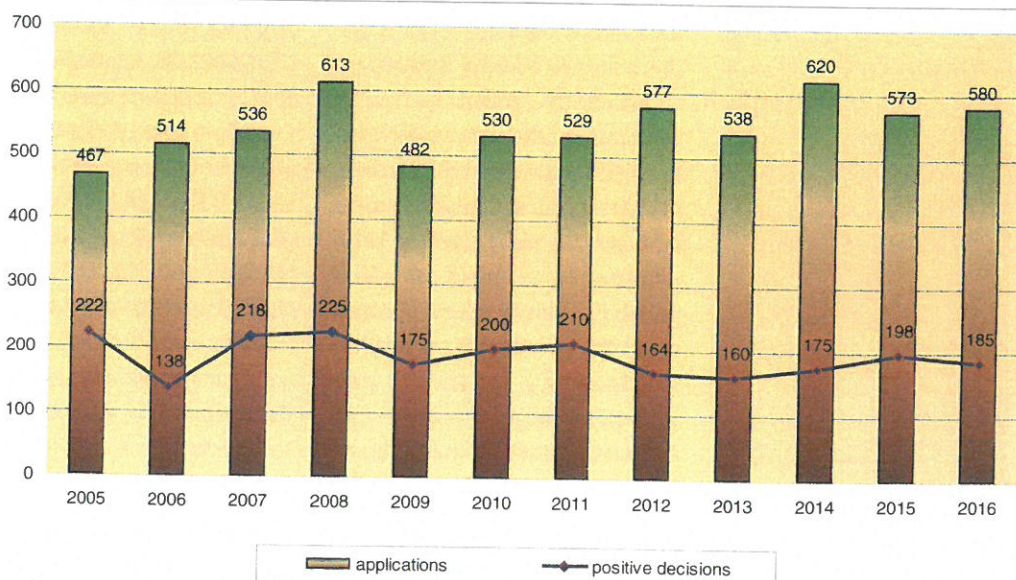
Šlechtění nových odrůd je dlouhodobý a většinou ekonomicky náročný proces, který je financován především z výnosů prodeje osiva, či sadby již vyšlechtěných odrůd. Vzhledem ke schopnosti rostlin se relativně snadno rozmnožovat může být investice a investice vložená do šlechtění znehodnocena neoprávněným využitím odrůdy. Ochrana práv k odrůdě je formou ochrany duševního vlastnictví zajišťující šlechtiteli – držitelům šlechtitelských práv výlučné právo k využívání chráněné odrůdy. Komerční využívání dalšími subjekty umožňuje držitel šlechtitelských práv licenční smlouvou, ve které mimo jiné specifikuje podmínky využívání odrůdy a licenční poplatky. Stanovené poplatky jsou významným zdrojem pro financování dalšího rozvoje šlechtění.

Umožňuje samotná ochrana práv k odrůdám uvádění do oběhu odrůd druhů uvedených v druhovém seznamu?

Ne, v případě zemědělských a zeleninových druhů, ano v případě ovocných druhů.

Jaké jsou podmínky udělení ochranných práv k odrůdě?

Předpokladem je zjištění, že odrůda je nová; je odlišná, uniformní a stálá; má vyhovující název. Splnění požadavků

if 1 – Registrace odrůd v období let 2005 až 2016

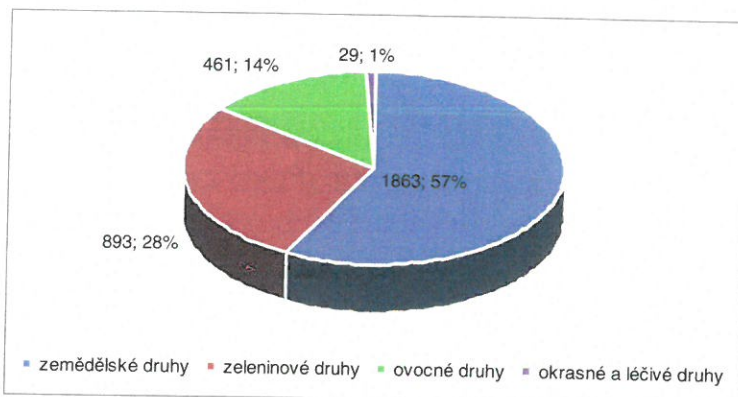
na odlišnost, uniformitu, stálost a vhodnost názvu se posuzuje shodně jako v případě registrace odrůdy. Novostí se rozumí omezená doba uvádění do oběhu před podáním žádosti o udělení ochranných práv. V případě národní ochrany je to maximálně jeden rok na území České republiky a maximálně čtyři, v případě trvalých kultur šest let mimo území České republiky. Příslušné zkoušky provádí a šlechtitelské osvědčení o ochranných právech vydává ÚKZÚZ. Osvědčení se uděluje na dobu 25 let, u brambor a trvalých kultur na 30 let. Po uplynutí této doby již nelze ochranné právo prodloužit.

Jaký je systém ochrany práv k odrůdám v EU?

V Evropské unii existují dva systémy ochrany práv k odrůdám – unijní systém a národní systémy jednotlivých členských států. Přestože oba systémy jsou založeny na stejných principech, je několik důvodů pro zachování obou. Z pohledu šlechtitele je to pře-

jedné žádosti a jednoho technického zkoušení po splnění zákonných požadavků. Seznam odrůd, kterým byla udělena unijní ochrana, seznam žádostí o unijní ochranu, informace k podání žádosti a poplatky lze najít na webové stránce Odrůdového úřadu Společenství www.cpvo.europa.eu. Žádost o udělení unijních ochranných práv k odrůdě lze podat písemně i prostřednictvím ÚKZÚZ. K datu 31. 12. 2016 bylo odrůdovým právem Společenství chráněno 25 184 odrůd téměř 2000 botanických druhů.

Národní systém ochrany zaručuje držitel šlechtitelského osvědčení ochranu práv k odrůdě pouze na území státu, kde byla ochrana udělena. To znamená, že v ostatních státech lze odrůdu volně využívat. Šlechtitel může požádat o ochranu v jednom dvou, či více státech. V České republice tuto oblast upravuje zákon č. 408/2000 Sb., zákon o ochraně práv k odrůdám. ÚKZÚZ pravidelně publikuje seznam odrůd právně chráněných v České republice a informace lze taktéž získat z již výše

Graf 2 – Rozdělení odrůd zapsaných ve Státní odrůdové knize ČR z celkové počtu 3246

Kdo je oprávněn k vymáhání práv a rozhodování sporů souvisejících s ochranou práv k odrůdám?

Vymáhat práva může jen držitel šlechtitelského osvědčení, nabyvatel licence nebo profesní organizace zastupující držitele. Řešení problémů souvisejících s ochranou duševního vlastnictví spadá do oblasti soukromoprávních vztahů a řeší je příslušné soudy. ÚKZÚZ pouze řeší správní delikty přesně specifikované v zákoně č. 408/2000 Sb. Do kompetence ÚKZÚZ taktéž nespadá jakékoliv monitorování využívání chráněných odrůd, jak je to občas mylně chápáno.

Lze uplatnit ochranu práv k odrůdám k ochraně konkrétní vlastnosti odrůdy (např. rezistence k chorobám, barva květu); k ochraně chemické nebo jiné látky v odrůdě (např. olej, drogy, DNA); k ochraně šlechtitelského postupu (např. tkáňové kultury)?

Ne, neboť vlastnost, chemická nebo jiná látka a šlechtitelský postup neodpovídají definici odrůdy. Uvedené příklady lze chránit pomocí patentů.

Jaký je vztah mezi patenty a ochranou práv k odrůdám rostlin?

Patenty a ochrana práv k odrůdám rostlin jsou samostatnými právy duševního vlastnictví s různými podmínkami ochrany, rozsahem a výjimkami. Šlechtitelé mohou využívat ochranná práva k odrůdám rostlin, patenty nebo jiné formy práv duševního vlastnictví nebo kombinaci

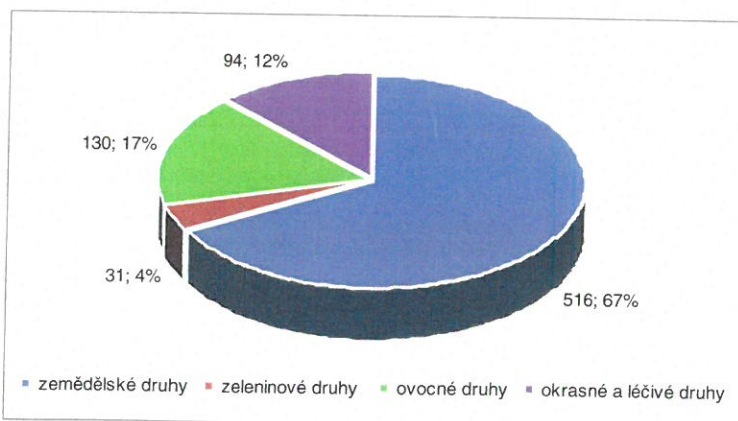
v rozsahu, v jakém jsou tyto systémy k dispozici na daném území. V dnešní době s technologickým vývojem, například s rostoucím počtem patentů týkajících se genu a rychlým pokrokem v oblasti genetického inženýrství, jsou patenty a ochranná práva k odrůdám stále více propojeny. Obecně jsou však z patentovatelnosti vyloučeny odrůdy rostlin a v zásadě biologické způsoby pěstování rostlin založené plně na přírodních jevech, jako jsou křížení a selekce.

Lze využít pro ochranu odrůd ochrannou známku?

Ano, ochrana se však nevztahuje na biologický materiál, ale na označení odrůdy. To znamená, že odrůda může být komerčně využívána bez souhlasu šlechtitele, ale ne s označením chráněným ochrannou známkou. Ochranná známka se může lišit od úředního názvu odrůdy. Setkáváme se s tímto především u odrůd ovocných a okrasných druhů (např. úřední název odrůdy 'Kulinaria', ochranná známka Toptaste®, úřední název odrůdy UEB 32642, ochranná známka Opal®). Takže se může stát, že jedna a tatáž odrůda je nabízena se dvěma označeními. Seznam ochranných známek lze nalézt na webové stránce Úřadu průmyslového vlastnictví <http://upv.cz/cs.html>.

Text a foto

Ing. Radmila Šafaříková,
Ústřední kontrolní a zkušební
ústav zemědělský,
Brno

Graf 3 – Rozdělení chráněných odrůd v ČR z celkové počtu 771

devším otázkou ekonomická. Šlechtitel musí mít možnost volby mezi unijní a národní ochranou a nelze jej nutit do finančně nákladnějšího systému, kterým unijní ochrana bezesporu je. Český i unijní systém ochrany práv k odrůdám umožňuje ochranu odrůd všech rostlinných druhů i jejich kříženců. Unijní systém ochrany zaručuje držitel šlechtitelského osvědčení ochranu práv k odrůdě na celém území EU. Odrůdová práva jsou udělována Odrůdovým úřadem Společenství na základě

zmíněné on-line databáze odrůd. Obojí je dostupné na webové stránce ÚKZÚZ. V současné době je v České republice chráněno 771 odrůd. Zneužití odrůd právně chráněných na území České republiky národní nebo unijní ochranou pro další výrobu rozmnožovacího materiálu řeší částečně zákon o oběhu osiva a sadby (z. č. 219/2003 Sb.). Producent rozmnožovacího materiálu chráněných odrůd je povinen doložit souhlas držitele šlechtitelského osvědčení k využívání odrůdy.